

دکتر علی اکبر ولایتی

مروری بر گذشته – بخش ۲

رونق دانش‌اندوزی در جندی‌شاپور

روزنامه «فرهیختگان»، پیش از این، در ستونی تحت عنوان «تاریخ علم در اسلام و ایران» به تبیین مباحث علمی و دقیق تاریخ این مبحث مهم و مطرح در مجامع علمی روز می پرداخت. بن‌مایه این رشته مقالات، اساسا مباحثی بود که دکتر علی اکبر ولایتی در برنامه تلویزیونی «ایران، از شبکه دوم سیما بیان کرده بودند و سپس، بنا به درخواست‌های متعدد اساتید، پژوهشگران و دانشجویان، جهت تبیین دقیق تر مباحث وارائه مستندات این مطالب، برای چاپ در روزنامه، تنظیم کرده بودند. روزنامه «فرهیختگان» در پاسخ به درخواست‌های مکرر خوانندگان، مطابق گذشته به چاپ این مجموعه ادامه خواهدداد. البته به جهت اتصال و پیوستگی مباحث، پیش از شروع مباحث جدید، نگاه و مروری خواهیم داشت به مباحث گذشته که در همین ستون منتشر خواهد شد.

۱۱۱

مانی در زمان شاپور اول ساسانی، ظهور کرده؛ امامانی در وهله نخست، نه به عنوان دین آور، بلکه مردی پزشکی و حکیم خود را به شاهان و شاهزادگان ساسانی معرفی و نزدیک می کرده است. چنان که در یک قطعه دستنویس مانوی که از تورفان به‌دست آمده مانی به هنگام ملاقات با شاه ساسانی (که نامش در متن نیامده) خود را به عنوان پزشکی از نیابل زمین معرفی می کند: «پیش شاه آمدم و گفتم: درود بر تو از نیان. شاه گفت که از کجایی؟ من گفتم: پزشکی هستم از نیابل زمین» و نیز در یک قطعه مانوی دیگر از همین مجموعه، مانی در جریان دفاع خود در نزد بهرام اول، خدمات پزشکی خود را به شاه و خانواده او یادآوری می کند. بنابر متون متعدد تاریخی، پیشگامی رایس از اعدام دروازه چندی شاپور، که پایتخت پزشکی منطقه بوده، یا بیمارستان آن شهر، به‌درامی کنند. چندی شاپور در زمان ساسانیان به فرمان شاپور اول توسعه داده شد. برای این شهر تازه تاسیس نقشه‌ای ترسیم شد و شخصی را مأمور مخرج آن شهر کردند تا به حساب‌ها رسیدگی کند. گرچه اسناد تاریخی در تایید ساخت شهر چندی شاپور در عهد ساسانی بسیار است، برخی تاریخ‌پژوهان بر این نظرند که این شهر نه در دوران ساسانی، بلکه بسیار قبل تر از آن و حتی پیش از ورود آریایی‌ها به ایران ساخته شده و بعدها در عهد شاپور اول ساسانی بازسازی شده است. نام قدیم شهر به زبان عبری، جنت‌شاپیرتا به معنی باغ زیبا، بوده است. این شهر پس از شکست و اسارت والرین، امپراتور روم، بعد از غارت لشکری به وسیله شاپور اول، تجدیدساختن شد. ابوحنفیه دینوری (ص ۷۳) اشاره می کند که شاپور برای اینکه اسرای رومی‌ای را که از شهرهای قالوقیه و جندوقیه (کیلکیه و یادوکیه)، روم با خود آورده بود در خاک اهواز موقتا اسکان دهد شهر جدیدی برای آنها ساخت که چندی شاپور نام گرفت. طبری روایت جالبی از ساخت شهر آورده که گرچه افسانه به نظر می رسد، ذکر آن خالی از لطف نیست؛ زیرا اشاره‌ای دارد به ارتباط این شهر با دانش اندوزی. چنان که اشاره خواهیم کرد، چندی شاپور بعدها از مراکز مهم علمی و مایه افتخار و مباهات ایرانیان می شود. طبری می نویسد: «وقتی شاپور به محل چندی شاپور رفت که بنیان نه‌ند، پیری نیل نام‌آن جایافت‌واز او پرسید: «آیا روا باشد که این چاشهری بنیان شود؟» بیل بدو گفت: «اگر در این سن که دارم نوشتن توأمم آموخت، روا باشد که در این جا شهری بنیان شود.» شاپور گفت: «هر دو کار که پنداری نشود بشود» و شهر را رسم کرد و بیل را به آموزگاری سپرد و مقرر کرد که به یک‌سال وی را نوشتن و حساب کردن آموزد و معلم با وی بماند و سر وریش او را برتراشید که خاطرش بدان مشغول نباشد و در تعلیم وی بکوشید، و پس از مدتی او را پیش شاپور آورد که تعلیم یافته بود و ماهر بود و شاپور شمار و ثبت مخرج شهر را به وی سپرد و آن ناحیه را ولایت کرد و به‌از اندیوشاپور» نامید که معنی آن «به‌از انطاکیه» باشد، و شهر شاپور نیز نام یافت و همان است که چندی شاپور خوانند و مردم اهواز آن جا را به نام سرپرست‌ننا «بیل» گویند، «ابو تاجه خاصی که شاپور به این شهر داشت چندی شاپور به‌زودی از بزرگ‌ترین و معتبرترین شهرهای ایران شد و دیری نگذشت که به‌صورت مرکز عمده عطر و دارو و نیز نساجی درآمد و یک کارگاه سلطنتی نیز به همین منظور در آن جا دایر شد. شاپور دستور بنای بیمارستان بزرگی در چندی شاپور را صادر کرد و پس از هفت سال تلاش در این راه سرانجام به آرزوی دیرین خود رسید و با شور و شوقی فراوان آن را افتتاح کرد و هزاران دانشجو ایرانی و رومی و یونانی و سوری و عرب و هندی برای دانش‌اندوزی به‌سوی شهر چندی شاپور روی آوردند. به‌زودی، تعداد دانشجویان بالغ بر ۵ هزار تن شد و آوازه دانشگاه چندی شاپور در سراسر جهان آن روز پیچید و شهر چندی شاپور به‌صورت یک شهر دانشگاهی کامل درآمد و پرتو دانش از هر گوشه این شهر عظیم بر اطراف و کناف جهان تابیدن گرفت.

۱- منقعه‌ای در ایلات سین کبابگ ترکستان چین.

نیمکت خبر

طراحی آثار فاخر یک معیار ارتقای اساتید حوزه معماری باشد

محمدتقی نظریور معاون اداری، مالی و مدیریت منابع وزارت علوم در چهارمین جلسه شورای هنر شورای عالی انقلاب فرهنگی اظهار داشت: «۳۰ دانشگاه کشور در زمان قبل از انقلاب در حوزه معماری دانشجوی پرورش می دادند که بعد از انقلاب اسلامی با توجه به استقبال از این رشته، تعداد دانشگاه‌های معماری افزایش پیدا کرد اما متأسفانه در این ۴۰ سال آثار فاخری در حوزه معماری ثبت نشده که ضرورت دارد این موضوع آسیب‌شناسی شود.» وی ادامه داد: «جایزه ملی انقلاب اسلامی به تنهایی نمی‌تواند وضعیت آشفته معماری اسلامی در کشور را سامان دهد چراکه دغدغه اصلی تربیت دانشجوی درخور معماری است.» معاون اداری، مالی و مدیریت منابع وزارت علوم ضمن انتقاد از عدم امتیاز طراحی آثار فاخر در ارتقای اعضای هیات‌علمی حوزه معماری، تأکید کرد: «طراحی آثار فاخر به‌عنوان یک معیار و امتیاز برای ارتقای اساتید حوزه معماری تعیین شود.» وی تصریح کرد: «ضرورت دارد دانشگاه‌های معماری کشور نیز در تربیت نیروی علاقه‌مند به معماری ارتقا یابند چراکه معماری یک‌جوشش درونی است و در صورت غلیان این جوشش، آثار فاخری ثبت خواهد شد.»

دانشگاه

«فرهیختگان» نقش زیست‌بوم فناوری در صنعت فرش را بررسی می‌کند

نگاه‌سنّتی مانع ورود فناوری به صنعت فرش

ورود نوآوری و خلاقیت به صنعت فرش مقاومت می‌کنند و تمایلی برای تغییر نگاه به صنعت فرش ندارند.

وی می‌افزاید: «وجود رقابت ناسالم در میان فعالان صنعت فرش نیز یکی دیگر از آفت‌های این صنعت به‌شمار می‌رود. همین امر موجب شده تا فاصله عمیقی میان بدنه علمی و اساتید دانشگاهی رشته فرش و فعالان این صنعت به‌وجود بیاید و عموما اساتید دانشگاهی که سال‌های زیادی از عمر خود را به مطالعه و تحقیق درمورد فرش پرداخته‌اند، تمایلی برای ورود به این صنعت ندارند. چراکه جو حاکم بر فعالان این صنعت و نگاه‌سنّتی و کاسب کارانه آنها با دید علمی به این صنعت، مغایرت دارد.»

عدم رعایت مالکیت معنوی فرش

زندحسامی، یکی دیگر از آفت‌های صنعت فرش را عدم رعایت مالکیت معنوی می‌داندو با اشاره به جایگاه ایران در تجارت فرش می‌گوید: «در سال‌های گذشته ایران در جایگاه اول صادرات فرش در جهان قرار داشت اما متأسفانه اکنون رتبه ایران در صادرات این کالا، به‌زیر ۱۷ رسیده و صادرات از ۵۳ درصد به ۷ درصد کاهش یافته‌است. این تنزل، حاصل نبود نوآوری و خلاقیت در صنعت فرش است. درحالی‌که اکنون کشورهایی مانند پاکستان، افغانستان، هند و چین به صنعت تولید فرش ورود پیدا کرده و حتی محصولات تولیدی این کشورها به ایران نیز صادر می‌شود و در فروشگاه‌های معتبر فرش ایران با نام فرش ایرانی به فروش می‌رسد که دلیل این اتفاق نبود یک استاندارد جامع برای تولید فرش در کشور است.»

به گفته وی اصلی‌ترین عناصر تولید فرش طراح و بافنده فرش هستند این درحالی است که هر ساله جایزه‌ای به‌عنوان جایزه فرش برتر به مالک بهترین فرش بافته‌شده در کشور اهدا می‌شود بدون آنکه طراح و بافنده فرش شناخته‌شوند و جایزه‌ای به آنها اهدا شود. درواقع اتفاقی که در این راستا رخ می‌دهد آن است که افراد فعالان متمول صنعت فرش، فرشی را با قیمت گزاف خریداری کرده و در جریان برگزاری نمایشگاه، فرش را در معرض دید عموم قرار می‌دهند. درنهایت نیز مالک فرش که نه طراح و نه بافنده آن بوده، جایزه فرش برتر را دریافت می‌کند. این یعنی، عدم رعایت قانون مالکیت معنوی. مضاف بر این، در صنعت فرش امضای بافنده مفهوم ندارد. فرش کنید یک طراح و بافنده، تابلوفرش نفیسی را تولید کرده و امضای خود را روی فرش بافته‌اند. فعالان صنعت فرش می‌دانند که امضای فرش به تنهایی می‌تواند قیمت فرش را چند ده میلیون تومان افزایش دهد. حال یک شخصی یا صاحب یک برند فرش، تابلوفرش مذکور را خریداری کرده و پس از رفوگری و بازکردن گرش فرش، امضای فرش را پاک کرده و امضای خود را پای تابلوفرش می‌بافد و به همین‌ساذگی مالک تابلوفرش می‌شود.

تجهیزات نواقض است

مدیرکل سابق دفتر نوآوری و کسب وکارهای نوین معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری با اشاره به ضرورت ایجاد صنایع خلاق می‌گوید: «در صنعت خلاق باید ایده‌های نو وجود داشته باشد، نه تجهیزات و ماشین‌آلات نو. معتقدم که تجهیزات نو، آفت‌زا است و متأسفانه به‌درستی از آن استفاده نمی‌شود. درحال حاضر برخی از فعالان صنعت فرش ماشین‌آلاتی را از آلمان و بلژیک خریداری کرده‌اند که فرش ماشینی را کاملا شبیه فرش دست‌بافت تولید و به اسم فرش دست‌بافت به کشورهای دیگر صادر می‌کند. شباهت این فرش‌ها به فرش دست‌بافت به‌حدی است که تمایز آن برای متخصصان و کارشناسان فرش هم بسیار سخت است.» زندحسامی می‌افزاید: فضای حاکم بر صنعت فرش کشور این امکان را برای جوانان و تحصیلکرده‌های دانشگاهی فراهم نمی‌کند تا ایده‌های خلاقانه و فناوری‌های نو را به این صنعت ارائه دهند. این درحالی است که صنعت فرش در بخش‌های مختلفی، به‌رورد شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها نیاز مبرم دارد. برای مثال درحالی که ظرفیت تولید ابریشم مرغوب در منطقه تربت حیدر، به وجود دارد، اما به دلیل نبود تکنولوژی ریسندگی ابریشم، سالانه اساتید ابریشم‌مورد نیاز صنعت فرش از کشورهای دیگر وارد می‌شود.» به گفته وی شناسنامه‌دار کردن فرش برای جلوگیری از سوءاستفاده و حفظ مالکیت معنوی یکی از بسترهای موجود در صنعت فرش است که فرصت خوبی در اختیار فعالان زیست‌بوم فناوری می‌گذارد. تکنولوژی هولوگرام‌های مخفی که در بطن فرش پنهان است، می‌تواند به حفظ مالکیت معنوی کمک کند و اگر فردی مدعی تقلبی بودن فرش را داشت، این هولوگرام هویت و اصالت فرش را تایید کند.» وی معتقد است که در قرن حاضر نمی‌توان فرش را تنها به‌عنوان یک کالای صادراتی درنظر گرفت، بلکه فرش ایرانی می‌تواند هویت و فرهنگ کشور را منتقل کند. در این راستا واقعیت افزودن یکی از تکنولوژی‌ها و فناوری‌هایی است که می‌تواند در صنعت فرش مورد استفاده قرار گیرد. فرض کنید فرشی با نقش جنگ چالدران بافته و صادر شده است. اگر نرم‌افزاری طراحی شود که با قراردادن موبایل مقابل فرش، امکان نقش نفوش فرش برای بیننده فراهم باشد، درواقع فرهنگ و هویت ایران همراه با فرش صادر شده است. فناوری بلاک چین نیز یکی از فناوری‌ها و تکنولوژی‌های پیشرفته‌ای است که می‌توان از آن برای شناسنامه‌دار کردن فرش ایرانی استفاده کرد.

و قطعات ماشین‌آلات مورد استفاده در این صنعت است.» سعیدی کیا معتقد است که فرش ماشینی در ایران، بیشتر با سلیقه ایرانیان سازگار است درصورتی که اکنون، کشورهایی که به حوزه تولید فرش ماشینی ورود پیدا کرده‌اند، علاوه‌بر تأمین نیاز خود، مطابق با سلیقه مردمان سایر کشورها نیز فرش تولید می‌کنند. این امر موجب می‌شود تا بازارهای هدف بیشتری داشته باشند. درحالی که ایران در این میدان نتوانسته جایگاه خود را به‌دست آورد و مقاصد صادراتی خود را افزایش دهد. طبیعی است که جهان به‌سمت مدرن شدن حرکت می‌کند و کشورهایی که اکنون مقاصد صادراتی ایران هستند درصورت ادامه این روند به‌سمت تولیدکنندگان دیگری گرایش پیدا می‌کنند که تولیدات آنها تنوع بیشتری دارد و با سلیقه آنها سازگارتر است. به گفته این فعال صنعت فرش، خلاقیت، نوآوری و فناوری رمز موفقیت در صنعت فرش است که باید به‌دست متخصصان و دانش‌آموختگان، به این صنعت تزریق شود.

ایجاد کانون هماهنگی دانش، صنعت و بازار فرش

باطرح مشکلات و چالش‌های صنعت فرش در کشور، بهتر می‌توان ظرفیت‌های موجود برای حل این چالش‌ها را بررسی کرد. اگرچه به گفته کارشناسان و فعالان این صنعت، مشکلات صنعت فرش بیش از آن چیزی است که در این گزارش ذکر شده، اما تمامی صاحب‌نظران این حوزه بر این امر اتفاق نظر دارند که صنعت فرش به کمک شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌های توان‌به‌بالندگی رسیده و چالش‌های موجود را حل و فصل کند. در این راستا چندی پیش سورنا ستاری، معاون علمی و فناوری رئیس جمهوری با بیان اینکه صنعت فرش کشور از واردات ماشین‌آلات بی‌نیاز می‌شود، تأکید کرد که حوزه فناوری روی فرش ماشینی متمرکز شده است و داخلی‌سازی ماشین‌آلات، تجهیزات و تولید مواد اولیه که رقم واردات آن قابل توجه است را مورد توجه قرار داده تا این صنعت در داخل کشور ایجاد شود. در این راستا نیز چند شرکت دانش‌بنیان اکنون اقدام به تولید قطعات دستگاه‌های فرش ماشینی کرده‌اند. در سال ۹۱، ستاد راهبردی نقشه جامع علمی کشور با هدف تقویت ارتباط صنعت و مراکز علمی، پژوهشی و فناوری، تأسیس و فعالیت کانون‌های هماهنگی دانش، صنعت و بازار را تصویب کرد. کانون‌های هماهنگی دانش، صنعت و بازار از جمله ظرفیت‌های قانونی ایجاد شده در زیست‌بوم نوآوری کشور هستند که توانسته‌اند نقشی موثری در ایجاد ارتباط میان بخش‌های تولیدی کشور (صنعت)، بخش توزیعی (بازار) و مراکز تولید علم و دانش برقرار کنند. این کانون‌ها که در ابتدا با استفاده از ظرفیت‌های دولتی تأسیس شدند، مسیر خود را با تمرکز بر بخش خصوصی اصلاح کردند. یکی از کانون‌های ایجادشده، کانون هماهنگی دانش، صنعت و بازار فرش است. درحال حاضر کانون فرش، کانون‌هایی در حوزه‌های گندم، آردونان، جواهرات و سنگ‌های قیمتی، گل محمدی و گیاهان معطر، حمل‌ونقل ریلی شهری، تجهیزات و مواد آزمایشگاهی ایران ساخت، رنگ‌ورزین، زنبور عسل و آبیژان درحال فعالیت هستند. به گفته مدیرکل دفتر هماهنگی دانش، صنعت و بازار، توسعه فعالیت این کانون‌ها می‌تواند حوزه‌های متعدد و گسترده اقتصادی را ترغیب کند که از تک‌بعدی بودن به‌سمت برقراری ارتباط مثرتر با بخش‌های دیگر از جمله صنایع مختلف و دانشگاه‌ها گام بردارند.

رقابت ناسالم؛ مانع ورود نوآوری به صنعت فرش

حسام زندحسامی، مدیرکل سابق دفتر نوآوری و کسب‌وکارهای نوین معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری و مدیر پژوهشی دانشکده مدیریت واحد علوم و تحقیقات در گفت‌وگو با «فرهیختگان» با اشاره به ایجاد کانون دانش، صنعت و بازار فرش در زیرمجموعه معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری می‌گوید: «هدف از تشکیل این کانون اتصال شرکت‌های دانش‌بنیان به صنعت فرش بوده است، اما به‌دلایل متعددی این هدف محقق نشده است.»

به گفته‌وی صنعت فرش در ایران ک صنعت بسیار کهن است که نسل به نسل واژیدر به‌فرزند رسید است و به‌صورت کلاس‌سنّتی اداره می‌شود.

لذا افرادی که در این صنعت فعالیت می‌کنند عموما

نگاه استراتژیک و بلندمدت به فرش ندارند و اکثر

قرب به اتفاق آنها به دنبال منافع مالی

و کسب سود در کوتاه‌مدت

هستند. در نتیجه

د بر ا بر

خلا فناوری در صنعت فرش دست‌بافت

صمد سعیدی کیا، یکی از فعالان صنعت فرش دست‌بافت که بیش از ۴ دهه از عمر خود را در این صنعت سپری کرده است در گفت‌وگو با «فرهیختگان» می‌گوید: «یکی از مهم‌ترین مشکلات کنونی در صنعت فرش دست‌بافت مشکلات فرآیندهای تولید پشم است.» به گفته وی درحال حاضر یکی از مشکلات تولید پشم، پشم‌چینی سنّتی است که بهره‌وری بسیار پایینی دارد درحالی‌که برای حفظ جایگاه فرش دست‌بافت ایرانی باید به‌سمت پشم‌چینی درست و علمی حرکت کرد. دستمایمی به فناوری و تکنولوژی پشم‌چینی درست، علاوه‌بر ایجاد ثروت به حفظ محیط‌زیست نیز کمک می‌کند. مشکل بعدی در فرآیند پشم‌چینی، موضوع پشم‌شویی و هدررفت منابع آبی است. درواقع از آنجایی که مرحله پشم‌شویی همچنان به شیوه سنّتی و قدیمی انجام می‌شود، منابع آبی زیادی هدر می‌رود و از طرف دیگر امکان روغن‌گیری از پنبه‌دانه‌ها وجود ندارد. این درحالی است که یکی از نیازهای اصلی صنعت تولید لوزم آریلشتی، و روغن پنبه‌دانه است. وی با اشاره به چالش‌های صنعت فرش ماشینی نیز می‌گوید: «مهم‌ترین چالش موجود در صنعت فرش ماشینی وابستگی به مواد اولیه وارداتی و تأمین تجهیزات

میزان قراردادهای با امار دانش‌جویمان و اساتید تناسب ندارد

محمدسعید سیف در گفت‌وگو با مهر، ساماندهی و توسعه قراردادهای مرتبط با صنعت و جامعه را ضروری خواند و افزود: «این قراردادهای می‌تواند اثربخشی دانشگاه‌ها را در رفع مشکلات کشور بهبود ببخشد. مدیرکل ارتباط با صنعت و جامعه وزارت علوم با تأکید بر اینکه باید به ازای هر ۳ عضو هیات‌علمی یک قرارداد مرتبط با صنعت و جامعه منعقد شود، بیان کرد: «دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها باید تلاش کنند تا به این متوسط دست یافته و حتی‌الامکان اعضای هیات‌علمی بیشتری در این حوزه فعال شوند.» این مقام مسئول وزارت علوم به مقایسه تعداد قراردادهای مرتبط با صنعت در هشت سال اخیر اشاره کرد و گفت: «تعداد قراردادهای مرتبط با صنعت و جامعه در سال ۹۲، سه هزار و ۳۵ قرارداد، در سال ۹۳، دو هزار و ۹۶۸ قرارداد، در سال ۹۴، سه هزار و ۲۴۸ قرارداد، در سال ۹۵، چهار هزار و ۲۴۹ قرارداد و در سال ۹۶، چهار هزار و ۷۲۳ قرارداد، در سال ۹۷، هشت هزار و دو قرارداد بوده که در سال ۹۸ به هشت هزار و ۲۲۷ قرارداد افزایش یافته است.» سیف در ادامه خاطرنشان کرد: «اسال تاکنون همانند سال گذشته حدود هشت هزار قرارداد منعقد شده است و مبلغ قراردادهای افزایش جزئی داشته که البته اعداد درحال نهایی شدن است و جزئیات آن به‌زودی اعلام می‌شود.» وی اظهار کرد: «آمارهای حاصله نشان از کم بودن تعداد قراردادهای کلان دانشگاه‌ها با وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی به نسبت دانشجویان و اعضای هیات‌علمی دانشگاه‌ها دارد؛ درواقع هنوز از پتانسیل دانشگاه‌ها به‌خوبی استفاده نشده و می‌توان انتظار رشد بیشتری را در آینده داشت.»